

TÜRKİYE'DE KAMU ÖĞRENİM KREDİLERİ VE BURSLARI

*Nejla KURUL TURAL**

Giriş

Bireyler, yükseköğretimin sağladığı yararlar konusunda, ailesinden, okuldan, kitle iletişim araçlarından kısaca farklı kanallardan çeşitli duyumlar alabilmektedirler. İlgili yazında, eğitimin bireye yönelik yararlarına ilişkin farklı değerlendirmeler bulunmaktadır. Ancak genel olarak yükseköğretimin bireylere, çeşitli işler arasında seçim yapabilme; daha yüksek ücret elde edebilme; işbaşı eğitimden ve farklı yaşantılardan kısa sürede daha fazla şey öğrenebilme; yeteneklerini diplomalar aracılığıyla kanıtlayabilme gibi yararlar sağlayacağı ileri sürülmektedir (Cohn ve Geske, 1989, s.36). Bireyler, yükseköğretimin kendilerine sağlayacağı yararlar konusunda bir değerlendirme yaparak, yaşamlarının önemli bir dönemini bir yükseköğretim kurumunda geçirmeye karar vermektedirler.

Ancak yükseköğretimden yararlanabilmek için karar vermek ve yükseköğretime adım atmak yeterli değildir. Yükseköğretimi sürdürme kararında, eğitimden dolayı öğrenci ve ailesinin katlanacağı maliyetler de etkili olmaktadır. Yükseköğrenim gören öğrenciler; parasal katkı isteniyorsa, öğrenim harcını ödemek ve ayrıca ders kitapları, ders araç gereçleri, kırtasiye alımı gibi harcamaları içeren öğrenim maliyetine katlanmak durumundadır. Eğer öğrencinin devam etmek istediği yükseköğretim kurumu, özellikle ailesinin yaşadığı kentte ya da yerleşim yerinde değilse, yurttta kalma ya da bir konutta oturma gibi barınma, ayrıca beslenme, ulaşım, gibi yaşam maliyetlerini karşılamak zorundadır. Yükseköğretim parasız olsa bile, düşük gelirli ailelerin çocukları için, yaşam maliyeti bireyleri umutsuzluğa sürükleyen bir etken olabilmektedir. Yine öğrenciler, yükseköğretim nedeniyle kıt kaynak olan zamanını farklı bir biçimde değerlendirmekten yoksun kaldığı için, örneğin bir işte çalışma ve gelir elde etme olanağından vazgeçtiği için "fırsat maliyeti" ile karşı karşıya kalmaktadır (Adem, 1993, s.139-140).

* Yrd. Doç. Dr. A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Eğitim Yönetimi ve Planlaması Bölümü Öğretim Üyesi.

Yükseköğretim nedeniyle ortaya çıkan bireysel maliyeti karşılamak için öğrenciler çeşitli kaynaklara başvurumaktadırlar. Bu kaynakların başında aile gelmektedir. Aile içi dayanışmanın güçlü olduğu Türkiye’de, ailelerin çocukları için çok özverili davranabildikleri gözlenmektedir. Ancak yine de ailelerin yükseköğrenim gören çocuklarına parasal katkısı geliri ile oranlı olmaktadır. Türkiye’den farklı olarak Avrupa’da ve ABD’deki ailelerin önemli sayılabilecek bir kısmının, yükseköğretim çağındaki çocuklarına parasal yardımda isteksiz davrandıkları gözlenmiştir. İskandinavya ülkelerinde ise aileden böyle bir yardımda bulunması beklenmemektedir. Buna göre, çocuklarına yardım konusunda isteksiz olan aileler, üst gelir grubunda yer alsalar bile yükseköğrenim gören çocukları “yoksul” olarak nitelenmektedir (Albrecht, Ziderman, s.60).

Bazı öğrencilerin, yükseköğretim maliyetini karşılamak için ücretli bir işte çalışma ile eğitimi birarada sürdürme yolunu seçtikleri gözlenmektedir. Çeşitli ülkelerde, özellikle ABD ve Filipinler’de “Çalışma ve Öğretim Programları” geliştirilerek yoksul öğrencilere gerek üniversitede gerekse yerel yönetimlerde ücretli yarı-zamanlı işler verilebilmektedir. Türkiye’de de yükseköğrenim öğrencilerinin bir kısmının hem çalışıp hem de öğrenimini sürdürdükleri gözlenmektedir. Ancak kamu kesimi öğrencilere iş sağlama konusunda düzenleyici bir işlev yüklenmemektedir.

Yükseköğretim gören öğrencilerin bireysel maliyeti karşılamada başvurabileceği kaynaklardan birisi de devlettir. Pek çok ülkede kamu kesimi, öğrenim kredisi ve burslar gibi parasal; yurt sağlama, yemek verme gibi parasal olmayan yardım sistemleri geliştirmiştir. Ayrıca, kamu ve özel işyerleri ile dernek ve vakıf gibi kuruluşlar öğrencilere parasal yardımlarda bulunmaktadır.

Bu çalışmada, Türkiye’deki kamu öğrenim kredileri ile burslarının genel olarak betimlenmesine çalışılacaktır.

Öğrenim ve Yaşam Bursları

Öğrenim bursları, bireysel eğitim maliyeti yükünü hafifletmek ya da karşılamak amacıyla, mezuniyet sonrası istihdam karşılığı ya da karşılıksız olarak öğrencilere yapılan parasal ödemelerdir. Öğrenim bursları, doğrudan eğitimden kaynaklanan maliyetleri karşılamaya yönelikken; yaşam bursları, yükseköğrenim öğrencilerinin öğrenim harcamaları dışında kalan beslenme, barınma, giyim, ulaşım gibi harcamaların bir kısmı ya da tamamını karşılamak amacıyla verilmektedir. Bu yardımlar parasal olabileceği gibi, mal ya da hizmet biçiminde de (indirimli ya da ücretsiz yeme-içme, yurt olanakları, sağlık ve kültürel hizmetler gibi) olabilmektedir. Bursların verilmesinde “başarı ya da yetenek” ve “gereksinme” ya da her iki ölçüte de başvurulabilmektedir (Eicher, Chevaillier, 1992).

Türkiye'de çeşitli kamu ve özel örgütler ile gönüllü kuruluşların¹ öğrenim bursu verdikleri gözlenmektedir. Burs veren kamu örgütlerinin başında Başbakanlık Sosyal Yardım ve Dayanışmayı Teşvik Fonu (BSYDTF) yükseköğrenim bursları gelmektedir. 1989'dan beri verilen bu burslar öğrencilerin başarı ve gereksinme düzeylerine göre dağıtılmaktadır. Aylık burs tutarı Kredi ve Yurtlar Kurumu (KYK) Yönetim Kurulu'nun o yıl öğrenim kredileri için belirlediği miktar olmaktadır. Burs alabilmek için öğrencinin, başarı ve gereksinme durumunu gösteren belgeleri tamamlaması gerekmektedir. Eğer öğrenci, en az ücret düzeyinde bir işte çalışıyorsa veya bir gelire sahipse öğrenim bursu alamamaktadır.

BSYDTF'da yükseköğrenim burslarından hangi özellikleri taşıyan bireylerin yararlandığı konusunda ayrıntılı çalışmalar yapılmamıştır. Bununla birlikte Fon'dan burs isteminde bulunanların ailelerinin gelir düzeylerine ilişkin bazı bilgiler elde edilmiştir. BSYDTF'na 1993-1994 öğretim yılında 42.840 öğrenci başvurmuştur. Bu öğrencilerin ailelerinin % 66.5'inin düşük gelirli, % 32.8'inin orta ve % 0.63'ünün ise üst gelir düzeyinde oldukları gözlenmiştir. 1994-1995 öğretim yılında ise 61.725 öğrenci burs başvurusunda bulunmuştur. Bunların % 63,9'u düşük gelirli, % 34,48'i orta ve % 1,5'inin ise yüksek gelirli ailelerden geldikleri görülmüştür. Çizelge 1'de BSYDTF'dan burs alan öğrencilerin sayıları verilmiştir. 1994-1995 öğretim yılında 47.500 öğrenci burs almıştır. Ancak burs alanların gelir düzeylerine ilişkin bir bilgiye rastlanılmamıştır (Bilgiler BSYDF'dan resmi yazıyla sağlanmıştır).

ÇİZELGE 1

BAŞBAKANLIK SOSYAL YARDIMLAŞMA VE DAYANIŞMAYI TEŞVİK FONU İLE MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI'NIN YÜKSEKÖĞRENİM ÖĞRENCİLERİNE SAĞLADIĞI ÖĞRENİM BURSLARININ SAYISAL GELİŞİMİ

Yıllar	BSYDTF Bursları (1)	MEB Bursları (2)
1989-1990	9.021	3.198
1990-1991	15.851	3.852
1991-1992	17.500	6.137
1992-1993	23.325	4.041
1993-1994	28.773	3.805
1994-1995	47.500	250

- (1) Bu bilgiler, Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu Genel Sekreterliği'nden alınmıştır.
 (2) Bu bilgiler, MEB Öğretmen Yetiştirme ve Eğitimi Genel Müdürlüğü'nden alınmıştır.

1 İstanbul Ticaret Odası Vakfı, İstanbul Ticaret Borsası Vakfı, Türk Diyanet Vakfı, Faisal Finans Kurumu Vakfı, Türk Eğitim Vakfı, Sağlık ve Eğitim Vakfı, Hacı Ömer Sabancı Vakfı, Sema Yazar Gençlik Vakfı, Koç Vakfı, Alarko Eğitim ve Kültür Vakfı, Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı gibi.

MEB, 1989'dan beri, öğretmenlik mesleğini ve eğitim uzmanlığını cazip hale getirerek eğitimin niteliğini yükseltmek, öğretmen ve eğitim uzmanı yetiştiren yükseköğretim kurumlarına talebi artırmak amacıyla istihdam güvenceli öğrenim bursları vermektedir (3580 SK). MEB'den burs alanların sayısı yıllara göre farklılaşmaktadır (Çizelge 1).

Yükseköğrenim gören öğrencilerin öğrenim harcamaları dışında kalan barınma, beslenme gibi gereksinmelerini kısmen ya da tamamen karşılamaya yönelik kamu yardımlarından olan yurt hizmetlerini yaşam bursları olarak değerlendirmek gerekmektedir. Türkiye'de 1961-1962 öğretim yılından beri, yükseköğretim öğrencilerine yurt olanakları Kredi ve Yurtlar Kurumu Genel Müdürlüğü'nce sunulmaktadır. Son üç öğretim yılında, yurttan kalmak için başvuran ve kabul edilen öğrenci sayısı ile bu öğrencilerin aile reisi meslek kümesine göre dağılımı Çizelge 2'de verilmiştir.

ÇİZELGE 2
YÜKSEKÖĞRETİMDE YURT İÇİN BAŞVURAN VE KABUL EDİLEN
ÖĞRENCİLERİN AİLE REİSİ MESLEK GRUPLARINA GÖRE DAĞILIMI

Meslek Grupları	1992-1993(1)		1993-1994		1994-1995	
	Başvuru	Kabul	Başvuru	Kabul	Başvuru	Kabul
Üst Düzey Kamu Görevlisi	f 799 % (1.23)	—	859 (1.12)	125 (0.4)	841 (1.01)	110 (0.27)
Orta ve alt Düzey Kamu G. Sözleşmeli Prs.	f 14.589 % (22.51)	—	18.521 (24.24)	5.386 (17.32)	19.410 (23.37)	6.808 (16.47)
Özel İşyerinde Çalışan Prs.	f 4.458 % (6.87)	—	3.518 (4.62)	920 (2.96)	4.328 (5.21)	1.725 (4.17)
Çiftçi ve Hayvancı	f 6.353 % (9.80)	—	8.500 (11.12)	3.234 (10.4)	8.135 (9.79)	4.063 (9.83)
İşçi	f 14.957 % (23.08)	—	17.03 (22.29)	8.796 (28.29)	17.261 (20.78)	10.204 (24.69)
Esnaf. Serbest Meslek Sahibi	f 5.478 % (8.45)	—	6.068 (7.94)	1.572 (5.05)	6.763 (8.14)	2.628 (6.36)
Sanayici, Tüç. Komis., Nakli	f 953 % (1.47)	—	1.466 (1.92)	295 (0.95)	1.453 (1.75)	380 (0.92)
İrat Sahibi	f 853 % (1.31)	—	780 (1.02)	279 (0.20)	800 (0.98)	338 (0.82)
Emekli, Dul ve Yetimler	f 14.544 % (22.44)	—	17.799 (23.29)	9.070 (29.17)	22.231 (26.77)	13.692 (33.13)
Diğer	f 1.820 % (2.84)	—	1.863 (2.44)	1.412 (4.56)	1.828 (2.2)	13.83 (3.34)
TOPLAM	f 64.804 % (100.0)	—	76.404 (100.0)	31.089 (100.0)	83.050 (100.0)	41.331 (100.0)

(1) 1992-1993'te başvurusu kabul edilenlere ilişkin bilgilere ulaşılamamıştır.

Kaynak: YÖKYKGM. İstatistik Bülteni, No: 9 1993, No:10, 1994, No: 11, 1995.

Çizelge 2 incelendiğinde, son üç yılda yurt için başvuranların hemen hemen % 70'inin "orta ve alt düzey kamu görevlisi, sözleşmeli personeli", "işçi", "emekli, dul ve yetimler" kümesinden olduğu gözlenmektedir. Yurda kabul edilenlerin ise yaklaşık % 75'ini bu üç kesimden öğrenciler oluşturmaktadır. Eğitim eşitliği açısından, yurtların emek geliri elde edenler lehine önemli bir işleve sahip olduğu açıktır. Daha çok yaşam bursu niteliğini taşıyan yurtlardan bu kesimlerin yararlanma olanaklarının artırılması yararlı olacaktır.

1994-1995 öğretim yılında 83.050 öğrenci yurt için başvuruda bulunmuş, 41.331 öğrencinin başvurusu kabul edilmiştir (Çizelge 2).

Çizelge 3'te yükseköğretim yurtları için başvuran ve kabul edilen öğrencilerin ev halkı gelir durumuna göre dağılımı verilmiştir. Yurtlardan büyük bir çoğunlukla düşük gelirlili ve orta gelirlili ailelerden gelen öğrencilerin yararlandığı görülmektedir. Bu eğilim hem başvuranlar hem de kabul edilenler için geçerlidir.

ÇİZELGE 3
YÜKSEKÖĞRETİMDE YURT İÇİN BAŞVURAN VE KABUL EDİLEN
ÖĞRENCİLERİN EV HALKI GELİR DURUMUNA GÖRE DAĞILIMI

Gelir Durumu	1992-1993		1993-1994		1994-1995	
	Başvuru	Kabul	Başvuru	Kabul	Başvuru	Kabul
Düşük Gelirli	f 36.111 % (55.72)	19.865 (67.56)	44.729 (58.78)	24.259 (76.25)	39.928 (47.73)	27.673 (66.78)
Orta Gelirli	f (24.413 % (37.68)	8.618 (29.32)	27.127 (35.64)	7.085 (22.27)	43.249 (51.7)	13.723 (33.12)
Yüksek Gelirli	f 4.280 % (6.6)	915 (3.12)	4.248 (5.58)	471 (1.48)	473 (0.57)	44 (0.1)
TOPLAM	f 64.804 % (100.0)	29.389 (100.0)	76.104 (100.0)	31.815 (100.0)	83.650 (100.0)	41.440 (100.0)

Kaynak: YÖKYKGM. İstatistik Bülteni, No: 9 1993, No: 10, 1994, No: 11, 1995.

Öğrenim Kredileri

Hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde artan yükseköğretim maliyetlerinin kamu kesimini ve aileleri zorlaması, parasal yükü belli ölçüde öğrencilere kaydırmaya yönelik kaynak arayışlarını başlatmıştır. 1960'lardan beri pekçok ülkede, öğrencilere öğrenim kredileri verilmektedir. Bu krediler aracılığıyla, bireysel eğitim maliyetinin tamamı ya da bir kısmının karşılanması mezuniyet sonrasına bırakılmış olmaktadır.

Çeşitli ülkelerde yükseköğretim öğrencilerine genel olarak üç tür kredinin sağlandığı gözlenmektedir. **Ticari öğrenim kredileri**, sıradan banka kredileri koşullarına göre verilmektedir. Eğitime kaynak sağlama-

nın bir yolu olarak ticari öğrenim kredilerinin hem borç alan hem de borç veren için belirsiz ve riskli olduğu düşünülmektedir (Eicher, Chevaillier, 1992; Barnes ve Barr, 1988; The World Bank, 1986). Öte yandan **kamu öğrenim kredileri** düşük faizli olması ve geri ödeme koşullarının daha esnek olması nedeniyle kamusal yardım niteliği taşımaktadır. Bununla birlikte, yükseköğrenim gören öğrenciler, mezuniyet sonrası iş bulma, belli bir düzeyde ücret elde etme konusundaki belirsizliklerden dolayı, öğrenim kredisi talebinde kaygılı davranabilmektedirler. Bu kaygıları hafifletmeye yönelik olarak, bazı ülkelerde, **gelire bağlı geri ödemeli öğrenim kredileri** yeni bir tür olarak tartışılmaktadır. Bu kredinin ödenmesi, borçlunun gelir düzeyine göre az ya da çok; hızlı ya da yavaş olabilmektedir (Eicher, Chevaillier, 1992; Barnes ve Barr, 1988).

Türkiye’de kamu öğrenim kredileri Kredi ve Yurtlar Kurumu Genel Müdürlüğü’nce ve yükseköğrenim öğrencilerini parasal yönden desteklemek amacıyla 1962’den beri verilmektedir. Bu kredi, insangücüne gereksinme duyulan öğrenim dallarına öncelikli olmak üzere, başarı ve gereksinme düzeyleri saptanan öğrencilere verilmektedir. Öğrenim kredileri Kredi ve Yurtlar Kurumu (KYK) Yönetim Kurulu’nca o yıl için belirlenmiş sabit bir aylık miktarı kapsamaktadır. Öğrencinin kredi alabilmek için hem “başarı düzeyi” hem de “gereksinme düzeyini” kanıtlayan belgeleri hazırlamasının yanında belli bir para miktarını içeren taahhütname ile maddi teminat ya da kefaletname vermesi gerekmektedir. Öğrenci, okuduğu yükseköğretim kurumunun normal süresi boyunca öğrenim kredisi alabilmektedir. Eğer öğrenci en az ücret düzeyinde ücretle sürekli çalışıyor veya gelire sahipse; parasız yatılı ya da burslu ise öğrenim kredisi alamamaktadır. Öğrenci borçlanma karşılığı aldığı öğrenim kredisini mezuniyetten iki yıl sonra başlayarak kredi alma süresinin iki katı zamanda aylık eşit taksitlerle KYK’na ödemesi gerekmektedir. Öğrencilere verilen kredilerden faiz alınmamaktadır (YURTKUR, 1993). Ancak 1995 mali yılı bütçe kanununun 6. maddesi yeni düzenlemeleri içermektedir. Buna göre kredinin ödenmesine mezuniyetten bir yıl sonra başlanacak ve en geç üç yıl içinde borç geri ödenecektir. Öğrenim kredisi olarak verilen miktarlara DİE’nin toptan eşya fiyat endekslerindeki artışlar uygulanarak ödenecek ek miktar belirlenmektedir.

1994-1995 öğretim yılında 145.917 öğrenci öğrenim kredisi almak için başvurmuş, yalnız 75.000’inin başvurusu kabul edilmiştir (Çizelge 4).

Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu Genel Müdürlüğü’ne öğrenim kredisi için başvuran öğrenciler, aile reisi meslek gruplarına göre incelendiğinde, öğrenim kredisi talep edenler arasında ağırlıklı üç kesim dikkati çekmektedir. Bunlar, orta ve alt düzey kamu görevlileri, sözleşmeliler, emekli, dul ve yetimler ile işçilerdir. Türkiye’de özellikle bu kesimlerin reel ücretlerinin önemli düzeyde gerilediği bilinmektedir. Bunun bir uzantısı olarak da, öğrenim kredisi talebinde bulunan öğrencilerin yaklaşık yüzde 70’i bu kesimden gelmektedir. Bununla birlikte ekonomik ve toplumsal açıdan daha avantajlı olması beklenen, aileleri üst düzey

kamu görevlileri, serbest meslek sahipleri, sanayici, tüccar, komisyoncu ve irat sahibi olan yükseköğrenim öğrencilerinin oranı 1994-1995'te yüzde 10'a yaklaşmaktadır (Çizelge 4).

ÇİZELGE 4
YÜKSEKÖĞRETİMDE ÖĞRENİM KREDİSİ İÇİN BAŞVURAN VE KABUL
EDİLEN ÖĞRENCİLERİN AİLE REİSİ MESLEK GRUPLARINA GÖRE DAĞILIMI

Meslek Grupları	1992-1993(1)		1993-1994		1994-1995	
	Başvuru	Kabul	Başvuru	Kabul	Başvuru	Kabul
Üst Düzey Kamu Gör.	F 1.659 % (1.59)	—	1.841 (1.39)	794 (0.99)	2.322 (1.59)	795 (1.05)
Orta ve Alt Düzey K.G.	F 31.934 % (30.58)	—	31.109 (23.51)	21.859 (27.4)	31.467 (21.56)	18.225 (24.3)
Özel İşyeri Çalışanı	F 4.423 % (4.23)	—	5.780 (4.37)	3.381 (4.24)	6.527 (4.47)	3.383 (4.51)
Çiftçi ve Hayvancı	F 8.543 % (8.17)	—	11.033 (8.34)	5.720 (7.17)	10.880 (7.45)	4.543 (6.06)
İşçi	f 19.378 % (18.54)	—	28.859 (21.81)	15.725 (19.00)	30.837 (21.13)	15.199 (20.65)
Esnaf, Serb. Meslek Sh.	F 6.765 % (6.47)	—	9.185 (6.94)	5.599 (7.06)	10.618 (7.28)	4.291 (5.72)
Sanayici, Tüccar, Kom.	f 1.110 % (1.06)	—	1.761 (1.33)	987 (1.23)	2.088 (1.43)	385 (0.51)
İrat Sahibi	f 1.089 % (1.04)	—	1.152 (0.87)	793 (0.99)	1.217 (0.83)	674 (0.90)
Emekli, Dul Ve Yetim	F 26.002 % (24.88)	—	30.372 (22.95)	18.754 (23.45)	37.687 (25.83)	21.442 (28.59)
Baba Mesl. Boş Olan.	F — % —	—	—	1.611 (2.01)	—	1.746 (2.33)
Diğer	f 3.597 % (3.44)	—	11.241 (8.49)	4.594 (5.76)	12.274 (8.43)	4.317 (5.46)
TOPLAM	f 104.500 % (100.0)	—	132.333 (100.0)	79.817 (100.0)	145.917 (100.0)	75.000 (100.0)

(1) Öğrenim kredisi kazananlar konusunda eski yıllara ilişkin verilere ulaşılamamıştır.
Kaynak: YÖKYKG. İstatistik Bülteni, No: 9, 1993, No: 10, 1994, No: 11, 1995.

Çizelge 5 incelendiğinde, son beş yıl içinde, Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu'na öğrenim kredisi almak için başvuran öğrenciler arasında, düşük gelirli ailelerden gelen öğrencilerin hızla arttığı gözlenmektedir. Bu bulgular, öğrenim kredilerinin daha çok düşük gelirli ailelerin çocuklarına talep edilen bir olanak olduğu biçiminde yorumlanabilir. 1994-1995 yılında, öğrenim kredisi için başvuranların çoğunluğunun (% 57.54) düşük gelirli ailelerden geldiği gözlenmektedir.

ÇİZELGE 5
YÜKSEKÖĞRETİMDE ÖĞRENİM KREDİSİ İÇİN BAŞVURAN VE KABUL
EDİLEN ÖĞRENCİLERİN EV HALKI GELİR DURUMUNA GÖRE DAĞILIMI

Gelir Düzeyi	1992-1993(*)		1993-1994		1994-1995	
	Başvuru	Kabul	Başvuru	Kabul	Başvuru	Kabul
Düşük Gelirli	f 56.029 % (56.64)	—	74.944 (56.64)	54.848 (68.56)	83.696 (57.54)	40.356 (53.85)
Orta gelirli	f 38.874 % (37.20)	—	45.661 (34.51)	24.432 (30.54)	56.891 (38.59)	33.591 (44.82)
Yüksek gelirli	f 9.597 % (9.19)	—	11.691 (8.85)	720 (0.9)	5.657 (3.87)	993 (1.33)
TOPLAM	f 104.500 % (100.0)	—	132.296 (100.0)	80.000 (100.0)	145.917 (100.0)	74.940 (100.0)

(*) Öğrenim kredisi kazananlar konusunda eski yıllara ilişkin verilere ulaşılamamıştır.

Kaynak: YÖKYKGİ İstatistik Bülteni, No: 7-1991, No: 8-1992, No: 9-1993, No: 10-1994, No: 11-1995

Yükseköğretim Kredi ve Yurtlar Kurumu Genel Müdürlüğü'nden kredi alma hakkı kazanan yükseköğrenim öğrencilerinin çoğunlukla düşük ve orta gelirli ailelerden; aile reisi mesleği açısından da orta alt düzey kamu görevlileri, sözleşmeliler, emekli dul ve yetim kesimi ile işçi gruplarından geldiği gözlenmektedir. Öğrenim kredisi için başvuranlarla, kazananların temel özellikleri bu açıdan birbirine benzemektedir.

Katkı kredisi, 1984-1985 yılından itibaren 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu'nun 2880 sayılı kanunla değişik 46'ncı maddesine göre vermeye başlamıştır. Öğrenim harcı, yükseköğretim kurumlarındaki öğrencilerin, beslenme, kültürel ve spor etkinlikleri ve diğer toplumsal gereksinmelerini gidermek amacıyla ödemekle yükümlü oldukları paradır. Öğrenim kredileri gibi öğrencinin "başarı" ve "gereksinme" düzeyine göre, KYK, öğrenim harcını karşılamak üzere öğrencilere katkı kredisi vermektedir. Katkı kredisinin miktarı, her yıl öğrenim dalının niteliklerine göre ve Yüksek Öğretim Kurulu'nun önerisi üzerine Bakanlar Kurulu'na belirlenmektedir. Öğrenci isterse hem katkı hem de öğrenim kredisi alabilmektedir. Katkı kredisi öğrenim kredisinden farklı olarak öğrenciye değil, kurumca öğrenci adına ilgili üniversitenin hesabına yatırılmaktadır. Öğrenci mezuniyetten bir yıl sonra bu krediyi aldığı süre kadar zamanda geri ödemektedir. Öğrencinin borcu kredi aldığı yıllara ilişkin DİE toptan eşya fiyat endeksleri dikkate alınarak bir miktar artırılmaktadır (Yüksek Öğretim Kredi ve Yurtlar Kurumu Katkı Kredisi Yönetmeliği).

1994-1995 Öğretim yılında 142.032 öğrenci katkı kredisi almak için başvuruda bulunmuş, ancak 119.800'ünün başvurusu kabul edilmiştir (Çizelge 6).

Katkı kredisinden kimlerin yararlanmak istediği ve kimlerin yararlandığına ilişkin bilgiler izleyen çizelgelerde verilmiştir. Ulaşılabilen son iki yılda, katkı kredisi için başvuruların ve kabul edilenlerin içinde işçi, orta ve alt düzey memur ile tarım ve hayvancılıkla uğraşanların çoğunluğu oluşturdğu gözlenmektedir. (Çizelge 6)

ÇİZELGE 6
YÜKSEKÖĞRETİMDE KATKI KREDİSİ İÇİN BAŞVURAN VE KAZANAN
ÖĞRENCİLERİN AİLE REİSİ MESLEK GRUPLARINA GÖRE DAĞILIMI

Meslek Grupları		1993-1994		1994-1995	
		Başvuran	Kazanan	Başvuran	Kazanan
Üst Düzey Kamu Görevlisi	f	1.679	190	2.063	849
	%	(1.3)	(0.27)	(1.45)	(0.71)
Orta Ve Alt Düzey Kamu Gör.	f	30.489	18.038	32.074	26.872
	%	(23.62)	(25.63)	(22.58)	(22.43)
Özel İşyeri Çalışanı	f	5.721	1.743	6.431	5.365
	%	(4.43)	(2.48)	(4.53)	(4.48)
Çiftçe Ve Hayvancı	f	10.298	4.644	10.411	8.621
	%	(7.98)	(6.60)	(7.33)	(7.20)
İşçi	f	27.815	14.491	29.955	27.046
	%	(21.55)	(20.59)	(21.10)	(22.58)
Esnaf, Serbest Meslek Sah.	f	9.275	3.005	10.608	7.284
	%	(7.19)	(4.27)	(7.46)	(6.53)
Sanayici, Tüccar, Kom.	f	1.612	87	1.913	294
	%	(1.25)	(0.12)	(1.35)	(0.24)
İrat Sahibi	f	1.110	441	1.179	1.026
	%	(0.86)	(0.62)	(0.83)	(0.85)
Emekli, Dul ve Yetim.	f	30.429	20.539	36.176	32.205
	%	(23.58)	(29.18)	(25.47)	(26.88)
Diğer	f	2.805	1.513	3.155	2.779
	%	(2.17)	(2.15)	(2.22)	(2.32)
Baba Mesleği Boş Olanlar	f	7.832	5.692	8.067	6.919
	%	(6.07)	(8.09)	(5.68)	(5.78)
TOPLAM	f	129.605	70.383	142.032	119.800
		(100.0)	(100.0)	(100.0)	(100.0)

Kaynak: YÖKYKGM. İstatistik Bülteni, No: 10, 1994, No: 11, 1995.

Ev halkı gelir durumuna göre, katkı kredisi için başvuranların ve kazananların dağılımı incelendiğinde, hem başvuranların hem de yararlanınların yarısından fazlasının düşük gelirli ailelerden geldiği gözlenmektedir (Çizelge 7).

ÇİZELGE 7
YÜKSEKÖĞRETİMDE KATKI KREDİSİ İÇİN BAŞVURAN VE KAZANAN
ÖĞRENCİLERİN EV HALKI GELİR DURUMUNA GÖRE DAĞILIMI

Gelir Düzeyi		1993-1994		1994-1995	
		Başvuran	Kazanan	Başvuran	Kazanan
Düşük Gelirli	f	73.044	45.337	79.982	71.656
	%	(56.59)	(64.17)	(56.31)	(59.71)
Orta Gelirli	f	44.561	24.539	56.431	47.762
	%	(34.53)	(34.73)	(39.73)	(39.77)
Yüksek Gelirli	f	11.460	780	5.619	662
	%	(8.88)	(1.10)	(3.96)	(0.53)
TOPLAM	f	129.065	70.656	142.032	120.080
	%	(100.0)	(100.0)	(100.0)	(100.0)

Kaynak: YÖKYKGM. İstatistik Bülteni, No: 10, 1994, No: 11, 1995

Öğrenim kredileri ve öğrenim burslarını dağıtırken, “başarılı olmak” ve “gereksinme duymak” ölçütlerine başvurulmaktadır. Adayların bu ölçütlere uygunluk bakımından sıralanmaları, başarı durumlarını ve gereksinme düzeylerini kanıtlayan belgelerle mümkündür. Adayın başarısı öğrenim gördüğü kurumca kolayca belgelenebilmektedir. Ancak gereksinme düzeyini, özellikle ev halkının toplam gelirini belirlemek daha güç olmaktadır. Kayıt dışı ekonomide istihdam edilenler, gelirin gerektirdiği gerçek vergiyi ödemeyenler gibi olgular nedeniyle, gerçeği yansıtmayan belgelere dayalı olarak öğrenim kredileri ve bursları dağıtılabilmektedir. Yine genelde ücret gelirini belgelemek görece daha kolayken rant, kâr ve faiz gelirini saptamak o kadar kolay olmamaktadır. Kuşkusuz bu sorunları ortadan kaldırmak genelde kamu yönetiminin iyileştirilmesini gerektirmektedir. Çünkü kaynakları etkili ve adil bir biçimde dağıtmak, kaynak dağıtımını yapılacak birimlerin gerçek durumlarına ilişkin bilgileri sağlıklı biçimde saptamakla mümkün olabilmektedir.

Sonuç

Yükseköğrenim öğrencilerine yönelik kamu yardım sistemlerinin, gerekli ön koşulları taşımakla birlikte gerek öğrenim ve gerekse yaşam maliyetini karşılamaktan yoksun öğrenciler için eğitimi sürdürmede oldukça önemli olduğu bilinmektedir. Yeni bazı yardım türlerinin kaynak

kullanımında etkinliği artırmak için kullanabileceği de ileri sürülmektedir. Türkiye boyutunda, varolan öğrenim kredileri ve burslarının niteliğini irdelemek, bunların kaynak kullanımında etkinlik ve eğitim eşitliği açısından sonuçlarını değerlendirmek ve sistemi geliştirmek için çeşitli tartışmaları başlatmak gerekmektedir. Kamu politikalarının bilimsel bir temele dayalı olarak oluşturulabilmesi için konunun farklı açılardan tartışılması yararlı olacaktır.

Türkiye'de yükseköğretim öğrencilerine yönelik kamu yardım sistemlerinin oluşturulmasına 1960'larda başlanmış, ulaşılan öğrenci sayısı ve hizmetin niteliği bakımından büyük gelişmeler kaydedilmiştir. Yükseköğretim Kredi ve Yurtlar Kurumu'nun sağladığı öğrenim kredileri ve yaşam bursları (barınma ve beslenmeye yönelik yurt hizmetleri anlamında) BSYDTF'nun verdiği öğrenim bursları ve MEB bursları, kamu yardım sistemleri içinde en önemlileridir. Yine çeşitli kamu örgütleri de istihdam güvencesi taşıyan burslar vermektedirler.

Çalışmada son yıllar için KYK'nun sağladığı öğrenim kredileri ve yurtlardan çoğunlukla orta ve alt düzey kamu görevlilerinin, işçilerin, emekli dul ve yetimler ile tarım ve hayvancılıkla uğraşan kesimlerin yararlandığı gözlenmiştir. Son yıllarda bu toplumsal kesimlerin reel ücretlerinin önemli düzeyde gerilediği bilinmektedir. Böylece kamusal yardımların eğitim eşitliğine çok olumlu etkisi olduğu ileri sürülebilir.

Öğrenim kredilerini mevcut kamu politikalarına göre dağıtmak ve bunların dağıtımında etkinliği ve seçme özgürlüğünü sağlamak için sistemin daha da geliştirilmesi gerekmektedir. KYK'nun verdiği öğrenim kredileri ile katkı kredilerine ilişkin bugünkü uygulama, enflasyonist ortam içinde bu yardımları büyük ölçüde burs niteliğine dönüştürmektedir. Öğrencinin öğrenimi sırasında aldığı kredi miktarını iş bulmasından sonra o günkü ücret düzeyine göre ödemesini sağlayacak bir işleyişe kavuşturulması gerekmektedir. Kuşkusuz bu tür kamu kredileri bir gelir elde etme amacına yönelik olarak dağıtılmayacağı için, fırsat maliyeti nedeniyle belli oranda "gizli burs" niteliği taşıması kaçınılmazdır.

Öğrenim kredilerini etkinlik ve eşitlik açısından savunan görüşler olduğu gibi eleştiren görüşler de bulunmaktadır. Kamu öğrenim kredileri öğrencinin öğrenimini zamanında tamamlamasını ve insan sermayesi yatırımı kararında daha ussal davranmasını özendirdiği için desteklenmektedir. Ayrıca öğrencilerin yükseköğretimden sağlayacağı yararlar karşılığında, bireysel eğitim maliyetini karşılayabiliyorsa öğrenimi sırasında, karşılayamıyorsa öğrenim kredisi olarak mezuniyetten sonra çalışma yaşamının başlangıç yıllarında karşılaması gerektiği

ileri sürülmektedir (Barnes ve Barr, 1988, s.24-25; Woodhall, 1987, s.448). Yine yükseköğretimden daha çok yüksek gelirli ailelerin, çocuklarının yararlanması olasılığının yüksek olduğu düşünülürse burslar yerine öğrenim kredisi verilmesinin eğitim eşitliği üzerine daha olumlu etkisi olacağı belirtilmektedir (Tilak, 1993, s.62; Woodhall, 1987, s.448).

Ancak öğrenim kredilerinin bazı sakıncaları olduğunu da belirtmek gerekmektedir. Kamu öğrenim kredisi sisteminin temelinde eğitim, istihdam ve gelir arasında güçlü bir ilişkinin olduğu savı yatmaktadır. Kuşkusuz bazı öğrenim dalları için bu doğrudur. Ama diğer bazı öğrenim dalları için, diplomalar iyi işlerin ve yüksek ücretlerin kapısını aralayamamaktadır. Bu yüzden de kamu öğrenim kredileri yoksul gençler ile özellikle kadınları ürkütülmektedir. Hernekadar, Woodhall, öğrenim kredilerinin ücretli kesimin çocuklarını ve kadınları kaygılandırmadığını belirtse de (Woodhall, 1987, s.449) böyle bir olgu vardır ve gerekli önlemlerin alınması gerekmektedir.

Kamu öğrenim kredilerinin eğitim eşitliği açısından sakıncaları azaltabilmek için, geri ödemenin bireyin aldığı ücrete göre çabuk ya da hızlı olabildiğini sağlayacak esnek bir yapıya kavuşturulması gerekmektedir. Bir diğer önlem ise, olabildiğince genişletilen öğrenim kredilerinin yanı sıra görece daha düşük oranda öğrenim bursları sunmaktır. Bu burslar, başarı ve gereksinme temelinde, eğitim-istihdam ilişkisini daha düşük olduğu alanlardaki öğrencileri ve düşük gelirli ailelerden gelen öğrencileri cesaretlendirmek; öğrencileri, ekonominin gereksinme duyduğu insangücü yetiştiren alanlara çekmek; üstün başarılı ve yetenekli öğrencileri özendirmek amacıyla kullanılabilir.

Kamu öğrenim kredileri ve bursları dağıtan kurumların, işbirliği ve eşgüdüm içinde çalışmaları sağlayacak bir örgütlenmeye gereksinimi vardır. Bu sistemi geliştirmek için bilgi toplama, işleme ve kamu politikaları önermenin büyük bir önemi vardır. Hem öğrenim kredisi ve katkı kredisi hem de öğrenim bursları için başvuranların ve yararlananların özelliklerini, hangi yardım türlerinden yararlandıklarını belirlemek amacıyla, KYK, BSYDTF ve MEB'nin bugün yapmakta olduğu çalışmaları geliştirmesi gerekmektedir. Böylece öğrenim kredisi ve burslarına olan talebi etkileyen etkenlere ilişkin bilgi birikimi hem analitik çalışmalar hem de sistemi geliştirmek için kullanılabilir.

Ayrıca KYK, öğrenim kredilerinin geri ödemelerini, öğrenim dallarına, bireylerin çeşitli özelliklerine göre izlemeli, kredi borçlarını ödemeyenlerin ödememe nedenlerini ortaya koyacak çalışmalar yapmalıdır. Bu bilgiler, sistem içinde değerlendirilebileceği gibi, kredi talebinde bulunanların aydınlatılmasında da kullanılabilir.

KAYNAKÇA

- Adem, Mahmut. *Ulusal Eğitim Politikamız ve Finansmanı*. A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları No: 172, Ankara: 1993.
- Albrecht Douglas, Adrian Ziderman. *Financing Universities in Developing Countries*. The World Bank, PHREE Background Paper Series, Document No: PHREE 92/61, August 1992.
- Barnes John and Nicholas Barr. *Strategies for Higher Education. The Alternative White Paper*. London School of Economics and Political Science, London: 1988.
- Cohn, Elchanan ve Terry G.Geske. *The Economics Of Education*, Oxford: Pergamon Press, 1989.
- Eicher J.C.T. Chevillier. "Rethinking the Financing of Post-Compulsory Education". *Higher Education in Europe*. Unesco, Vol: XVII, No 1, 1992.
- "Öğretmen ve Eğitim Uzmanı Yetiştiren Yükseköğretim Kurumlarında Parasız Yatılı ve Burslu Öğrenci Okutma ve Bunlara Yapılacak Sosyal Yardımlara İlişkin Kanun" (3580 S.K.) *Resmi Gazete*, No: 20215, 4 Temmuz 1989.
- The World Bank. *Financing Education in Developing Countries. An Exploration of Policy Options*. Washington: 1986.
- YURTKUR. *Kredi Yönetmeliği*, 1993.
- Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu Genel Müdürlüğü. *İstatistik Bülteni*, No: 7, 1991.
- , *İstatistik Bülteni*, No: 8, 1992.
- , *İstatistik Bülteni*, No: 9, 1993.
- , *İstatistik Bülteni*, No: 10, 1994.
- , *İstatistik Bülteni*, No: 11, 1995.
- "Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu Katkı Kredisi Yönetmeliği", *Resmi Gazete*, No: 21489, 7 Şubat 1993.
- Woodhall, Maureen. "Student Loans", *Economics of Education Research and Studies*. Oxford: Pergamon Press, 1987.